

Maria Törnqvist, *Merleaus mamma*. Ellerströms förlag, 2020.

Merleaus mamma är en personlig essä, en meditation, där sociologen Maria Törnqvist varvar sitt eget läsande med betraktelser om den förändring i vara, kroppslighet och perception som föräldraskap innebär. Ellerströms förlag sänder ut boken i världen med frasen: ”*Merleaus mamma* handlar om att slitas mellan böcker och barn.” Boken handlar om att bli mamma och samtidigt läsa den franska fenomenologen och existentialisten Maurice Merleau-Ponty. Kanske kan *Merleaus mamma* bäst beskrivas som ett lovtal till Merleau-Pontys filosofi, för att parafrasera titeln på en essäsamling med filosofens texter.

Att göra litteratur av Merleau-Pontys tänkande är kanske inte så långsökt, det sägs att hans handledare Émile Bréhier vid en föreläsning utbrast ”er filosofi är en roman!” (s. 31). Törnqvist fullbordar därmed en rörelse som delvis är påbörjad av Merleau-Ponty själv. Hon fångar tonen, det levande språket och iakttagelseförmågan. Det gäller inte bara beskrivningar av kroppen utan landskapet och omgivningen. Det är som om hon kliver in i Merleau-Pontys språk och tar det i besittning för sina egna syften. Samtidigt funderar jag på vad som händer när Merleau-Pontys tankar varvas så sömlöst med Törnqvists egna reflektioner. Vem är boken till för? Är det den vane läsaren av Merleau-Ponty som här återser de bekanta raderna i kombination med nya associationer? Är det den oinvidde som genom den tillgängliga formen ska introduceras till Merleau-Pontys filosofi? Jag landar i att svaret troligen ligger någonstans mittemellan. Läsaren är bekant med Merleau-Ponty, kanske förförd av hans språk och vill knyta idéerna till något konkret och vardagligt.

Utöver filosofin får vi också lära oss om personen Merleau-Ponty. Vi ges kontexten, där finns efterkrigstidens Paris, vänskapen med Simone de Beauvoir och Jean-Paul Sartre. De klassiska bilderna, persikodrinken, cafésamtalen, varvas med Törnqvists egna besök och försök att bebo den mytomspunna staden. Men varken Sorbonne eller de egna studieprestationerna visar sig leva upp till de storslagna drömmarna. Barnet är nyfött och hon letar efter läsning som hjälper henne att förstå den ovana känslan av tyngd. Den abstrakta teorin fungerar inte längre, nu behöver hon lära sig allt om *gravitation och beroende*: ”Tredje raden underifrån, titeln blixtrade till: Kroppens fenomenologi. Det var där det kändes, i kroppen [...] Det var existensen jag famlade efter.” (s. 8) Det är den som ska hjälpa henne igenom detta nya. Det är som om den lingvistiska samhällsteorin, Ernesto Laclau och Chantal Mouffes postmarxism, inte längre räcker till. Hon har tröttnat på ”signifikanternas meningslösa lek” (s. 62). Hon är van att rucka på innebörder och ändra läsart men upptäcker nu att de tidigare favoriterna saknade *liv*. Nu behövs en teori som talar till erfarenheten med barnet, om att befinna sig utanför ”jag tänker att”. På sidan 64 kommer så insikten: det var i själva verket barnet som drog henne till kroppens fenomenologi.

Genom boken tar sig Törnqvist an en rad titlar som *Lovtal till filosofin*, *Det synliga och det osynliga*, men framförallt är det Merleau-Pontys mest kända verk, *Kroppens fenomenologi*. Törnqvists egna ord varvas med Merleau-Pontys kursiva rader. Det är en textuell kiasm där två språk blandas, ofta i en och samma mening. Som när barnet

får syn på sin egen spegelbild i den blanka vattenytan: ”Blicken på det som annars behålls dolt, det som öppnar oss för världen, *detta veck, detta hålrum i det synliga som är mitt seende, dessa spegelvända ordningar av det seende och det synliga.*” (s. 74) Genom beskrivningar av graviditeten, förlossningen och det nya vardagslivet med barnet gör Törnqvist nedslag i klassiska fenomenologiska teman. *Tiden*: Den abstrakta tiden får betydelse först i det levande och kan bara uppfattas i form av något annat. Två bilder ställs mot varandra, letandet efter mormor och morfars gamla utemöbler och den grekiska guden Chronos som äter sina egna barn. *Tingen* blir den gamla sekretären och insikten om att föremål får sin betydelse utifrån vad de låter mig göra. Och *kroppen* förstås, alltid kroppen. När jag läser Törnqvist kommer jag att tänka på hur Merleau-Ponty karaktäriserat kroppens förbundenhet med världen, liksom hjärtat befinner sig i organismen, befinner sig kroppen i världen: ”One’s own body is in the world just as the heart is in the organism” (Merleau-Ponty 2010[1945]:245). Men i samma ögonblick slås jag av att Merleau-Ponty inte utforskade erfarenheten av att ha två hjärtan i sin kropp eller vad som händer när det ena hjärtat, genom förlossningen, separeras från det andra rumsligt och kroppsligt. Trots det finner Törnqvist så mycket i hans text som hjälper henne att uttrycka mammaskapet.

Just den förändrade orienteringen från en till två är ett centralt tema (s. 67). Hon beskriver det som en delad existensström, en livspuls. Barnet har blivit som en ”känslofond, horisonten för mina egna erfarenheters räckvidd” (s. 68). Hon känner barnets behov och önskemål, inte bara tankemässigt utan rent kroppsligt. När barnet gråter spänns bröstet och fläckar breder ut sig på tröjan. Den fenomenologiska idén att både medvetande och kropp har en riktadhet relateras också den till den nya tvåheten. Barnets orientering mot tingen i rummet blir hennes. Här blir Merleau-Pontys tankar kring dubbelhet, överlappning och kiasm mycket användbara. Det vi inte dyker djupare i är Merleau-Pontys eventuella brister, vilket man inte heller väntar sig av den essäistiska formen. Flertalet feministiska tänkare har pekat på hur kroppen som beskrivs av Merleau-Ponty inte är mänsklig utan maskulin (Judith Butler), hur han exkluderar erfarenheter som graviditet (Iris Marion Young) och hur synens privilegierade ställning tyder på en underliggande fallisk ekonomi (Luce Irigaray). Törnqvist nämner några av dem helt kort och hur de ”irriterat” fyller den abstrakta filosofin med konkreta kroppar och hur Sara Ahmed har slutat citera vita män. Kanske hade Maria Törnqvist, som sociolog, kunnat utforska frågan ytterligare. För hon behöver trots allt Adrienne Rich för att tänka att ”erfarenheten av den andre kom inifrån mig själv” (s. 20). Hon upprepar Iris Marion Youngs tanke (dock utan att hon nämns) att vissa erfarenheter inte karaktäriseras av ett Merleau-Pontyanskt *jag kan*, utan av ett *jag kan inte*. Det handlar om upplevelser där själva jaget dekonstrueras: ”Det var hans kropp i min som märktes när jag mitt i natten satte mig upp för att mötas av en oväntad tyngd som drog oss tillbaka ner i madrassen.” (s. 21) I en och samma mening blir *han* till *jag*, och *jag* till *oss*. Det handlar om en förskjutning som sker både rent kroppsligt och på pronomennivå.

Möjligen är det så att många återupptäcker fenomenologin just vid nya omtumlande upplevelser av att inte bara ha utan också vara en kropp. Kanske kan den här boken

i sig ge samma effekt. Det är en studie i förundran och vördnad för det som ibland kallas "det lilla livet" men som är allts ursprung. Boken kan tjäna som en erinran om fenomenologins potential som metod för att beskriva det som bara kan ses när man möter det för första gången eller som om det var första gången. Kanske påminns läsaren om att det inte bara är fenomenologins metod utan Upplevelsen som sätter världen i parantes.

Ina Hallström

Stockholms universitet

Referenser

Merleau-Ponty, M. (2010[1945]). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203720714>